

Historische Kring Eemnes

maart 2006 jaargang 28, nr. 1

Verschijnt viermaal per jaar

Doel van de vereniging is bevordering van de kennis van- en de belangstelling voor de geschiedenis in algemene zin en de geschiedenis van Eemnes, met aansluitend gebied, in het bijzonder

Bestuur

Voorzitter:

C.A. Houwer, 035-5387984

Vice-voorzitter:

H.A. van Hees, Kerkstraat 15
3755 CK Eemnes, 035-5389849

Secretaris:

R.T. van der Schaaf, Hasselaarlaan 46
3755 AW Eemnes, 035-5386094

Penningmeester:

J. Frantsen, 035-5310442
HKE-Girorekening nr. 2080362
HKE-Rabobank nr. 315911425

Leden:

R. Ruizendaal, 035-5382945
M.T. van der Schaal-de Valk,
035-5317093
J.J. Smids, 035-5387572
J.J. van Wijk, 035-5314689

Redactie

Eindredacteur: Joop Smids

Opmaak: Hans van Gelder

Redactieadres/advertenties
Graanoogst 3,
3755 HN Eemnes, 035-5387572

Ledenadministratie

B. van Wijk-Blom, 035-5314689,
Raadhuislaan 39, 3755 HA Eemnes.

Lidmaatschap leden € 14,- p.j.,
incl. kwartaalblad, excl. verzendkosten.
Vrienden HKE minimaal € 15,- p.j.
Opzegging schriftelijk voor 1 december.
Losse nrs. € 4,- excl. verzendkosten

Druk: Drukkerij Van Wijland BV - Laren

Internet HKE-actueel

www.historischekringeeemnes.nl
info@historischekringeeemnes.nl

Werkgroepen

Bebouwingsgeschiedenis:

R.T. v.d. Schaaf, Hasselaarlaan 46,
5386094

Beheer archief:

J. J. Smids, Graanoogst 3, 5387572

Bibliografie:

P. Kaarsgaren, Willemsers 78, 5386676

Fotografie:

P. Scholte, Zaadkorrel 16, 5387269

Genealogie:

H.A. van Hees, Kerkstraat 15, 5389849

Tentoonstelling:

M.T van der Schaal-de Valk,
Watersnip 14, 5317093

Het geheel of gedeeltelijk overnemen van artikelen is slechts toegestaan na toestemming van de redactie.

HKE-1

Inhoud

Oudheidkamer	3
Wim Fecken neemt afscheid van de GWE	4
Het Vierkante Bosje van Eemnes (<i>Henk van Hees</i>)	5
Geschiedenis van het Vierkante Bosje (<i>Rom van der Schaaf</i>)	8
Jongens en het Vierkante Bosje (<i>Egbert van IJken</i>)	21
Vliegtuig neergestort naast het Vierkante Bosje (<i>Corrie van IJken-Dop</i>)	23
Weerwoord bij "Lezing tweede Eem" (<i>Wulfred Hofland</i>)	25
Gemaal Eemnes (<i>Richard Sierat</i>)	28
Het verhaal van Anne Sepp	34
De watermolens aan de Meentweg (<i>Henk van Hees</i>)	39
Schenken aan de HKE	47
Vriende schenken virines aan Oudheidkamer	48
Inleveren kopij voor het volgend nummer	48

Nieuwe tentoonstelling over de Eemnesser Vaart

Op 22 april 2006 vindt de opening plaats van een nieuwe expositie over de Eemnesser Vaart in de Oudheidkamer aan de Raadhuislaan 2a te Eemnes. Deze tentoonstelling belicht alle facetten van de activiteiten die aan en rondom de Vaart in het verleden hebben plaatsgevonden en die nu nog plaats vinden.

De expositie wordt voor de eerste keer in de nieuwe vitrines, die aan de Historische Kring zijn geschonken, tentoongesteld. Door middel van vele foto's en landkaarten wordt het economische belang van de Vaart in beeld gebracht. Oude foto's van de haven, waarin nog de

HKE-2

boten van de beurtvaart liggen, zijn te zien. Ook vindt u er gegevens over de muskusratbestrijding, de visverenigingwedstrijden, ijspret, de renovatie van het Gemaal in 1994 en in 2005/6, beelden van de oude watermolen en feesten rondom de Vaart. Kortom korte impressies van al het gebeuren waarin de Vaart een grote rol heeft gespeeld en nog speelt.

De tentoonstelling is te zien t/m eind oktober. Elke zaterdagmiddag van 14.00 tot 16.00 uur. Op Koninkinnedag is de Oudheidkamer open van 11.00 tot 16.00 uur.

Mary van der Schaal

Oudheidkamer

Tentoonstelling

familie Van ('t) Klooster

t/m zaterdag 8 april

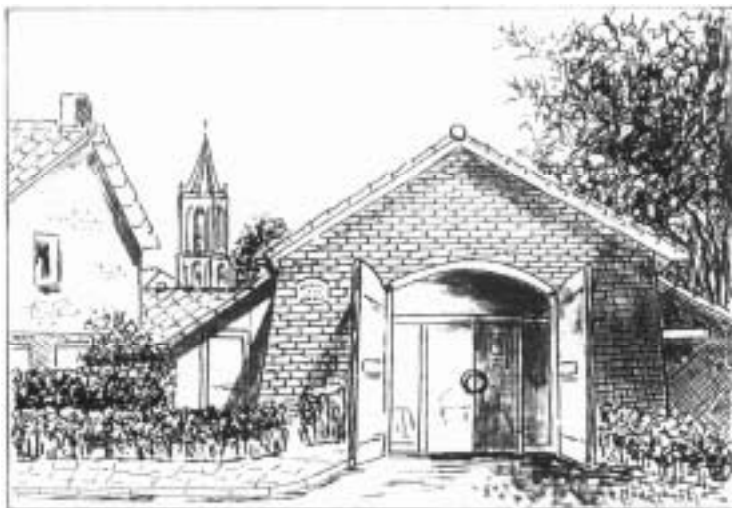
zaterdag 22 april 14.00 uur

officiële opening tentoonstelling over de

Eemnesser Vaart

iedereen is welkom

toegang gratis

Oudheidkamer Eemnes
Raadhuislaan 2a
Telefoon 035 - 5382375

Geopend:
zaterdag van 14.00 - 16.00 uur
Toegang gratis

HKE-3

Wim Fecken neemt afscheid van de Genealogische Werkgroep Eemnes

Wim Fecken, een rustige en sympathieke man, maar een echte doorbijter als het gaat om onderzoek in de archieven! Deze Wim Fecken heeft zo ongeveer 25 jaar meegedraaid in de Genealogische Werkgroep Eemnes. Daarnaast was hij ook vele jaren actief als gastheer op de zaterdagmiddagen in onze Oudheidkamer. Wim Fecken, woonachtig in Kortenhoef, zocht indertijd aansluiting bij de HKE omdat zijn vader afkomstig was uit Eemnes, telg uit de bekende familie Fecken. Na 25 jaar wil Wim het nu, om verschillende redenen, wat dichterbij huis gaan zoeken. Hij gaat stoppen met zijn Eemnesser activiteiten.

Wim behoorde tot de harde kern van de Eemnesser genealogen. Zo heeft hij jarenlang een actief aan-

deel gehad in de voorbereidingen voor het boek "Eemnessers door de eeuwen heen". Hij was altijd bereid om de archieven in te duiken en wist daar goed de weg. Als een kritisch genealoog was hij een gewaardeerd lid van onze groep.

Op 19 december jl. hebben we Wim bedankt voor zijn jarenlange inzet voor de Historische Kring Eemnes. Hij gaat zich nu meer richten op zijn woonplaats Kortenhoef maar in de archieven zullen we hem vast nog wel eens tegenkomen! En wie weet, publiceert hij ook nog wel eens een interessant boek!

Namens de Genealogische Werkgroep Eemnes

Henk van Hees

U bent welkom op onze ledenvergadering

Donderdag 23 maart 2006

Zie bijgesloten uitnodiging

Het Vierkante Bosje van Eemnes

JEUGDSENTIMENT OF HELAAS VERLOREN GEGAAN LANDELIJK SCHOON?

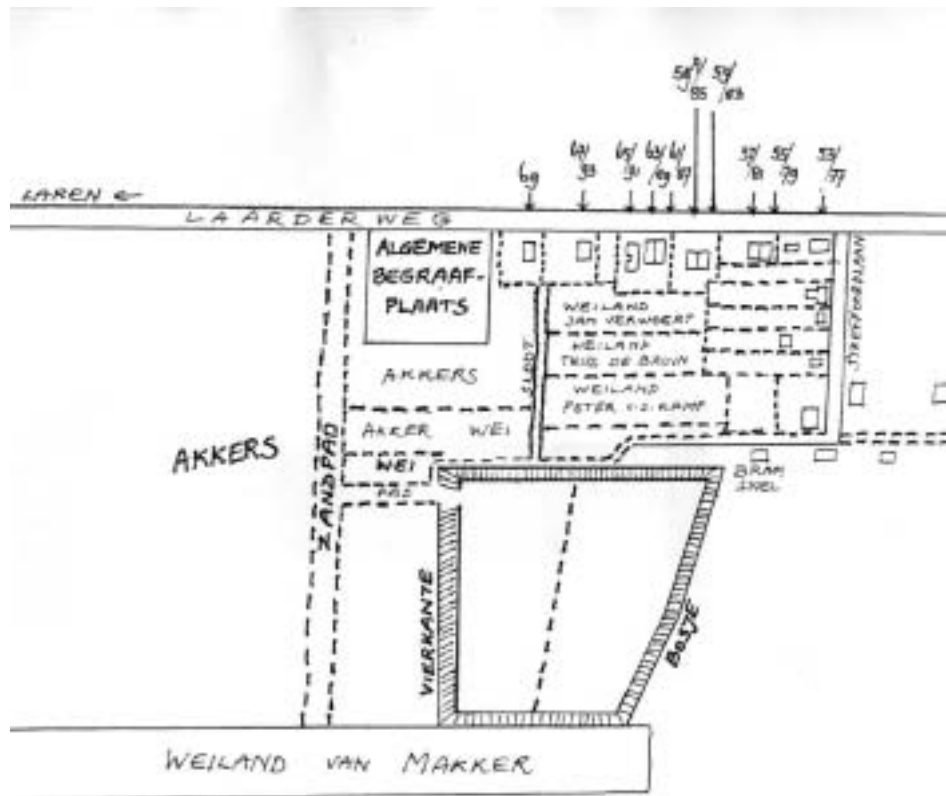
Door: **HENK VAN HEES** (geb. 1947)

Een zomerse ochtend rond 1958. Was het zeven uur of acht uur? Ik lig nog in bed, in de achterste slaapkamer van het huis Laarderweg 89 (toen 63). De kamer, waarin ik ruim 10 jaar eerder geboren ben. De ramen staan wijd open en plotseling is daar het wonderschone geluid van een koekoek, die vanuit het Vierkante Bosje naar mij roept. Om nooit te vergeten!

Het Vierkante Bosje was niet zo maar een stelletje bomen. Het had iets pastoraals, landelijk schoon. Om goed te beseffen wat het was, moet het Bosje gezien worden in zijn omgeving: kleine akkertjes, kleine weilanden, slootjes en

*Noordwestflank Vierkante Bosje; gefotografeerd vanuit de achtertuin van Laarderweg 89.
(foto ca 1972: Henk van Hees).*

SITUATIESCHETS „VIERKANTE BOSJE“ EN OMGEVING
 CIRCA 1965
 VOLGENS HET EENHEVEN VAN HENK VAN HEES

de Algemene Begraafplaats. Kinderen en dieren wisten het Bosje te vinden. Enkele keren hebben wij er zelfs een ree gezien! En ook hebben we in de zuidwesthoek wel eens een ringslang gezien. Het bosje was onze achtertuin. Wat hebben wij ervan genoten!

Hoe kwam je bij het Vierkante Bosje? De officiële weg ging via de Laarderweg. Tegenover de timmermanswerkplaats van Toon van der Wardt (Laarderweg 86C) liep, ten westen van de Algemene Begraafplaats, een zandpad tussen de akkers en korenvelden door. Op de plaats van dit pad ligt nu de aula van de Algemene Begraafplaats. Het pad liep tot het weiland van Makker, dat
 HKE-6

weer direct ten zuiden van het Vierkante Bosje lag. Als je vanaf de Laarderweg dit pad opliep met aan je rechterhand diverse mooie korenvelden, had je halverwege aan je linkerhand een zijpad. Tussen dit pad en de Algemene Begraafplaats lagen nog weer enkele akkers. Dit zijpad liep naar de ingang voor de weilanden, die werden omsloten door het Vierkante Bosje. Daar, in de noordwest-hoek van het Bosje, was een hek dat toegang gaf tot het weiland van de berenboer. Het was ook mogelijk om via de Streefoordlaan bij het Vierkante Bosje te komen. Je liep dan langs het huis van Bram Snel en dan kwam je op een pad aan de noordkant van het bosje.

Vanaf de Laarderweg kon je ook via alternatieve weggetjes bij het Vierkante Bosje komen. Ten oosten van de Algemene Begraafplaats stond het huis van Gijs Dop (Laarderweg 69), dat later afgebroken is voor de aanleg van de A27. Tussen het huis van Gijs Dop en het kerkhof liep ook een pad. Het ging naar de akkertjes, die achter het huis van Dop en het kerkhof lagen. Daar werden vaak knollen verbouwd maar ook allerlei groenten. Komend van de Laarderweg kon je tussen de akkertjes door naar links lopen tot je bij een slootje kwam, dat vanaf het huis van Bart Bos (toen Laarderweg 67; nu 93/95) naar het Vierkante Bosje liep. Over de walletjes langs die sloot kwamen wij als kinderen meestal bij ons bos. Soms zat ik er alleen of met mijn broers Jacques en Fons. Soms met de andere kinderen uit onze buurt: Jan Bos, Jan en Gert Dop en Theo en Gerda Rozenberg.

In de vakanties zaten we er soms hele dagen. We bouwden er hutten, die dan door rivaliserende groepen weer in elkaar werden geslagen. Zodoende ontstonden er “oorlogen” in ons vredige Bosje. Ik had het daar niet zo op; voor anderen was dat het toppunt van genot. Het werkelijke Bosje was slechts enkele meters breed; er liep een gebaand pad door. Er groeide van alles. Volgens mijn vader, Antoon van Hees, is het met Pasen in het jaar 1947 vrijwel volledig in vlammen opgegaan nadat jongens het bij wijze van paasvuur in brand gestoken hadden. Steeds herrees het Bosje weer totdat de A27 en de projectontwikkelaars kwamen. Die hebben er nu voor gezorgd dat het voor altijd geschiedenis is.

Geschiedenis van het Vierkante Bosje

Door **ROM VAN DER SCHAAF**

Gedurende de afgelopen tien jaar heeft het Vierkante Bosje heel wat stemmen in beweging gebracht. Nu het laatste overgebleven deel met huizen wordt bebouwd, is het een goed moment om eens terug te kijken naar wat het jaren lang was en waarvoor het werd gebruikt. Veel oudere geboren Eemnessers hebben er nog dierbare herinneringen aan. Ook wordt iets geschreven over het aangrenzende land.

Situatie tot 1970

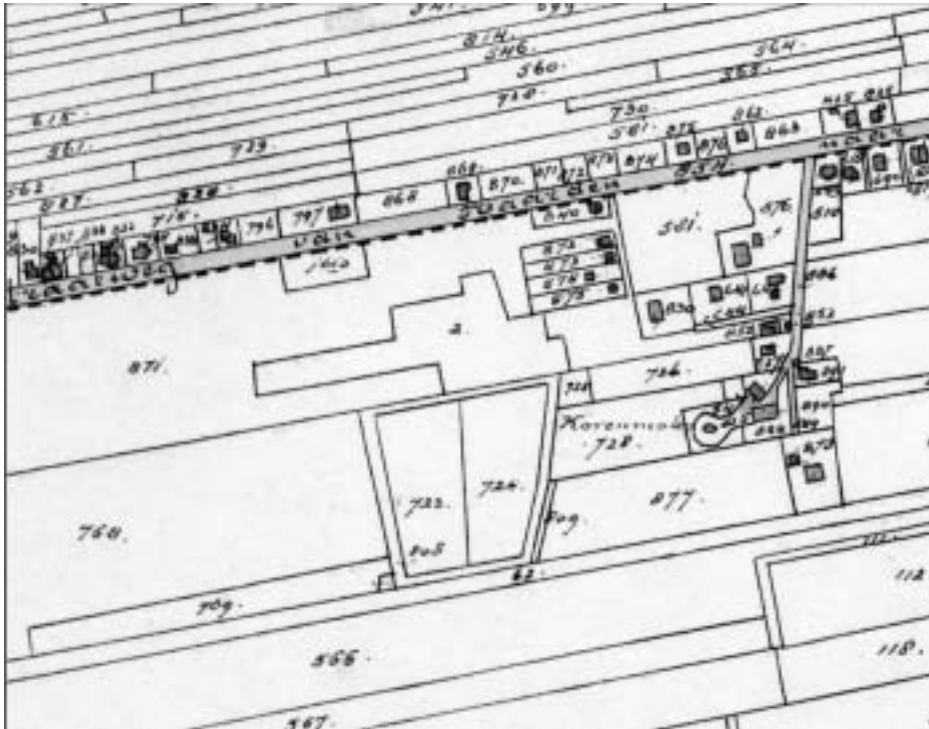
Vanaf de eerste kadastrale registratie omstreeks 1832 tot aan de aanleg van Rijksweg A27 begin jaren 1970 was het Vierkante Bosje een stukje land met een bijzondere vorm. Op de kaarten valt het op, omdat het anders is dan de lange oost-west lopende smalle stroken grond, die het kenmerk zijn van de meeste landerijen in de gemeente. Van buitenaf gezien was het een bijna vierkante groep bomen, maar daar binnen lagen twee percelen weiland. Dus eigenlijk een stuk weiland, omzoomd door een strook bomen (houtwal). Tot ca 1950 werden de bomen om de paar jaar gekapt en werd het hout verkocht voor ovens van bakkers. Daarna is de houtwal verwilderd, maar werd zo nu en dan wel uitgedund. Er stonden vooral elzen, maar ook eiken. De twee percelen weiland waren gescheiden door een sloot. In het midden daarvan lag een poel met een

Situatie ca 1870: Vierkante Bosje nog als in 1832; bijna geen bebouwing bij Molenweg.

HKE-8

"wel". Jaren lang werd het landje verhuurd aan Henk Roodhart (1900-1980); de "berenboer" aan het einde van de Molenweg (plaats nr 21/21A). Die liet er wat koeien grazen. De eigenaar van het Vierkante Bosje was al van vóór 1832 de Hervormde Kerk van Eemnes-Binnen, die ook eigenaar was van de westelijk gelegen strook tot aan de Gooiergracht en van de strook aan de oostkant tot aan de Molenweg. De noordelijker gelegen strook (langs de Laarderweg) was jaren lang eigendom van de Hervormde Kerk van Eemnes-Buiten. Beide eigenaren verhuurden het land aan leden

Situatie 1923: Eerste huizen aan Streefoordlaan; vorm Vierkante Bosje nog ongewijzigd, maar kadastrale nummers gewijzigd, wegens aanpassing oppervlakte van percelen. Bijzonderheden: Buiten het Vierkante Bosje werd de grond aan de westkant gebruikt voor akkerbouw. Aan de noord- en oostkant was er eerst bos (perceel G2) en bouwland, maar later vooral weiland. De percelen tussen de korenmolen en het bosje (G728, 809 en 877) werden begin 20ste eeuw door de kerk van Eemnes-Binnen verkocht aan de molenaars (als eerste Willem Pas en laatste Willem van Veldhuisen). Later werden deze percelen verkocht aan de boeren die woonden aan het einde van de Molenweg (Cornelis Blauwendraat op het huidige nr 10 en Henk Roodhart op nr 21/21A), terwijl Gerard van Klooster eigenaar werd van de maalderij op nr 8a.

van de kerk. Er was na 1832 voor het bosje gedurende 140 jaar geen verandering in de hoofdvorm, de eigenaar en het gebruik, maar de kadastrale registratie geeft wel kleine wijzigingen; onder andere wegens hermeting. Zo bleef het tot 1971. Intussen waren er vanaf ±1880 en vooral na 1910 aan de noord- en oostkant van het Vierkante Bosje wel diverse afsplitsingen van het er buiten gelegen land. Er werden kavels afgesplitst voor woningen, die gebouwd werden aan de Molenweg, Laarderweg en Streefoordlaan. Heel lang bleef de grond van veel percelen eigendom van de Hervormde Kerk. Een aantal bewoners van het oude stuk van de Streefoordlaan huurden een kampje grasland dicht bij hun

Vierkante Bosje ca 1960, met Molenweg en Veldweg.

Zuidwestflank Vierkante Bosje; gefotografeerd vanaf het zandpad tussen de akkers tegenover Laarderweg 86c (foto juni 1974: Henk van Hees).

Vanaf het zandpad tussen de akkers tegenover Laarderweg 86c keek je naar de huizen van de Streefoordlaan (nr 2 t/m 20). Links de zuidrand van de Algemene Begraafplaats en rechts de noordrand van het Vierkante Bosje (foto voorjaar 1970: Henk van Hees).

huis, waar ze vee op hielden. Vanaf de Laarderweg gezien waren de huurders kort na de oorlog Jan Verwoert (woonde huidige nr 10), Teus de Bruin (nr 11), Peter van de Kamp (nr 16/18) en Bram Snel (nr 20). Voor de bouw van de woningen aan de verlengde Streefoordlaan in de jaren 1970 kocht de gemeente een deel van de grond van de toenmalige eigenaren (wellicht van de Kerk Eemnes-Binnen en van Beukeboom en Blom).

Herinneringen

Door een oproep in het kwartaalblad van juli 2005 klommen enkele leden van de Historische Kring in de pen. Van hen worden in dit nummer herinneringen gepubliceerd als afzonderlijke artikelen. Van andere mensen die dicht bij het Vierkante Bosje woonden volgen hier nog stukjes met hun belangrijkste herinneringen aan dat stukje Eemnesser grond. Samen geven die ook een indruk hoe vrije tijd van de Eemnesser jeugd werd besteed in de periode van eind jaren dertig tot begin jaren vijftig.

Jan J. van Wijk, geb. 1937, woonde als kind tot ca 1953 op Laarderweg 86 (tegenover de begraafplaats) en daarna tot 1965 op Nieuweweg 2:

Wij konden via een verhard zandpad bij het Vierkante Bosje komen. Dat pad begon tegenover aannemer Van der Wardt (Laarderweg 86c). Vaak namen we andere sluippaden. Het bosje rondom het weiland was een ongeveer 8 meter brede houtwal en had midden tussen de bomen door een soort speelpad. Er was een sloot voor begrenzing van het weiland dat binnen de houtwal lag, maar ook nog prikkeldraad. Behalve struiken en kleine bomen stond er ook veel riet en lang uitgegroeid gras (buntgras). Met Pasen werd dat nog wel eens in brand gestoken. Er waren veel vogelnesten, onder andere veel merels, maar ook waren er ringslangen te zien. Het was een leuke plek om te spelen en om hutten te bouwen. Ik heb er heel wat uurtjes doorgebracht. Omdat de kant van de sloot nat was, kon je moeilijk bij de bramen. Ik nam een stok mee, waarin ik schuin een spijker had geslagen, zodat je de bramen dichterbij kon halen. We hebben er veel potten bramen geplukt. Bijna vergat ik de patrijzen te noemen. We zaten eens voor het huis van Van der Wardt toen er een groep opsteeg van het bouwland. Zij vlogen laag naar het land aan de noordkant van de Laarderweg. Er verongelukten ongeveer vijf patrijzen door de elektriciteitsdraden, die toen nog aan palen hingen. Dat was in december omstreeks 1946. We hebben ze tussen de families verdeeld en opgegeten.

De ingang naar de weilanden, die omzoomd werden door het Vierkante Bosje. Dit is bij de noordwesthoek van het bosje. Ook is het karrenspoor goed te zien (foto juni 1974: Henk van Hees).

A. (Bram) Snel, geb. 1930, Streefoordlaan 20, gelegen bij de noordoosthoek van het Vierkante Bosje. Hij is daar geboren en heeft er altijd gewoond. Het huis is in 1924 gebouwd voor zijn ouders Abraham Snel (1886-1959) en Johanna Dop (1886-1942):

Als jongens speelden we altijd in de bosjes. Al die bomen en de kampjes, dat was een prachtig speelterrein. Je kon er gewoon door heen struinen. Er groeiden veel bramen. Ook zaten we altijd in de grote boom, die stond op het weiland binnen de bosjes aan onze kant. Eens zaten we daar en kwam er een bui aan. De lucht werd helemaal zwart. Dus wij naar huis. Er kwam onweer en de bliksem sloeg in de boom, waarna die helemaal gespleten was. Vanaf mijn veertiende jaar moest ik aan het werk en was het spelen voorbij. Vanuit huis hadden we uitzicht over de graslanden tot aan de Baarnse bossen.

Begin 1976: zand voor A27 gestort; witte huis van oa H. Fecken staat nog aan de westkant.

Reinier Ruizendaal, geb. 1924, tot 1950 wonend Laarderweg 31:

Als jongen van ongeveer 15 jaar liep ik op zondag wel langs het Vierkante Bosje en over de paadjes tussen de akkers daar. Na de kerkdienst hadden we het middageten en daarna maakte ik met een groep jongens vaak een wandeling naar Laren. Dat was vooral met Henk Dop, Cor Blom, Gijs en Jan Elsinga en Hennie van den Berg. Bij mooi weer gingen we terug langs de Witte Bergen, omdat de bermtoeristen daar een leuke bezienswaardigheid waren. In de oorlogsjaren kwam ik na het neerstorten van "het vliegend fort" (de Engelse bommenwerper) bij het Bosje. Even later moest ik van een Duitser, met nog een Eemnesser, één van de Engelsen op de vrachtwagen leggen, die aan het eind van het zandpad stond. Door de val uit het vliegtuig was er op de plaats van het lichaam een kuiltje in de grond. We moesten handschoenen aan, want hij was giftig, zei de Duitser. De Duitser bekeek ook wat onderdelen en vond dat de Engelsen maar slappe troep gebruikten. Die Duitsers kenden namelijk nog geen plastic.

Situatie ca 1978 met rest Vierkante Bosje en omringende gebied. Nog geen Eemlustlaan.

G. (Bert) Bos, geb. 1941, woonde als kind eerst Streefoordlaan 16/18 (toen nog nr 14) en tot 1965 op nr 6 (toen nr 4):

Nadat de school weer was begonnen, in september, gingen we altijd bra-men plukken. En tegen de winter en in het voorjaar vuurtje stoken in het hoge verdroogde gras. Dat deed ik vooral met Piet Blom, Arent Jonger-den, Arie van de Kamp en Pierre van de Kuinder. Eigenlijk altijd aan de zuidkant en de westkant, want het moest uit het zicht van Snel blijven. In de zomer bouwden we ook hutten. De hele lagere schooltijd, tot in de zesde klas, speelden we daar. Vaak zagen we Henk Roodhart met paard en wagen rijden. Met het heel sierlijk lopende zwarte paard reed hij meestal in snelle draf via de Laarderweg en het zandpad naar zijn vee in het Bosje. Van die tijd heb ik ook andere herinneringen. Mijn vader Arie (1893-1974) had een kampje land tussen het Bosje en de Begraafplaats en ook een perceel west van het Bosje. Toen ik een jaar of elf was leerde hij mij het binden van schoven rogge. Dat verbouwde mijn vader met onder andere aardappelen als wisselgewas. Na schooltijd moest ik al jong de hokken voor onze paar varkens uitmesten. Ondanks de kleine behui-zing van het gezin met zes kinderen was het voor mij een goede tijd. Dat kwam ook doordat veel burens op de Streefoordlaan familie waren. In ze-ven woningen op de toenmalige nummers 2 t/m 14A woonde familie. Na-melijk mijn getrouwde zusters Gerda (geb. 1934, Kroeze-Bos) en Aartje (geb. 1924, vd Broek-Bos), opa en oma Jan en Rengertje Verwoert, de ooms Gijs Verwoert en Peter van de Kamp en tante Dirkje Bos. Op dat rijtje was alleen Hagen geen familie; op nummer 12 (nu 14).

De laatste 35 jaar

In 1971 begon een reeks aanpassingen, die leidde tot het einde van het Vier-kante Bosje. Van het Gemeentebestuur werd nog veel stuurmanskunst ge-vraagd. De aanleiding was de aanleg van de A27, met de oprit naar het viaduct en daarbij de Zuidersingel, waardoor de gehele westkant van het Vierkante Bosje werd opgeslokt. Maar ook de bewoners van 18 huizen aan de Laarder-weg en Nieuwe Weg werden het slachtoffer van de A27. Burgemeester De Bekker sprak met veel bewoners persoonlijk om voor hen een goede oplossing te vinden. Een deel van hen stemde in met verhuizing naar reeds geplande nieuwe woningen in de Noordbuurt. Voor acht huizen was het moeilijker, want zij waren erg gesteld op de vrije ligging van hun huizen, met zicht op het Vier-kante Bosje, korenvelden en andere akkers. Zij wilden een gelijksoortige wo-

Situatie begin 2005: oost van de Zuidersingel is het oostelijke restant van het Vierkante Bosje nog herkenbaar.

Kaartje met geplande huizen aan Vierkante Bosje. Op de plaats van de vroegere sloten bij oost- en noordgrens van het bosje komen singeltjes. Aan de oostkant zijn ook de zes woningen voor senioren van de NH-kerk aangegeven.

ning verkrijgen. Even leek nieuwbouw op percelen ten noorden van de Nieuweweg uitkomst te bieden, maar er rezen te veel bezwaren van mensen die daar dicht bij woonden. De Laarder Courant de Bel kopte in maart 1974: "Raad teleurgesteld over mislukken plan grondaankoop". Uiteindelijk werd een oplossing gevonden door verlenging van de Streefoordlaan. De Gemeente kon de eeuwigdurende erfpacht van een deel van de tuinen van bewoners van nr 20 en 42 afkopen en kocht de benodigde grond van de NH-kerk en toenmalige andere eigenaren. Door loting werden percelen toegewezen aan de bewoners van 8 te slopen huizen van Laarderweg en Nieuweweg. Dat was in de zomer van 1974.

De oostkant van het Vierkante Bosje bleef over, maar intussen was de bebouwing van Eemnes ook opgeschoven, waardoor er een tamelijk klein verloren stukje land restte. Dat bleef eerst eigendom van de kerk en werd later gekocht door gebroeders De Bruin ivm hun tuincentrum. Nog later werd het aantrekkelijk voor projectontwikkeling. In 1998 werd eerst Vos Holding eigenaar en een

half jaar later Ahold Vastgoed, die er een winkelcentrum hoopte te krijgen. In de Gemeenteraad was men het daarover hartgrondig oneens. In de krant verschenen koppen zoals "Zorgen over winkelcentrum Vierkante Bosje". Toch besloot een meerderheid van de Gemeenteraad, na een jaar van discussie, in april 1999 tot een intentieovereenkomst met projectontwikkelaar Vos & Teeuwissen. In juni 1999 bracht de Kamer van Koophandel een afwijzende verklaring uit over de voorstellen. De ondernemers van winkelcentrum Torenzicht onderschreven die verklaring, waarna de Gemeenteraad in oktober toch afzag van het plan voor winkelcentrum Vierkante Bosje.

Een deel van het vroegere perceel G877, tussen de Molenweg en het Vierkante Bosje, werd al in de jaren 1970 verkocht aan de Gemeente Eemnes en tot 1999 gebruikt voor de Gemeentewerf. Vanaf 1994 was daar ook de Kringloopwinkel. In 1999 gingen beide naar de huidige plek, tussen de A27 en de Zuidersingel. Er was nog veel puzzelwerk en overleg nodig om tot een goede oplossing te komen. De grond was namelijk van drie eigenaren: Gemeente, Ahold en de NH-kerk. In 2004 werden de plannen voor bebouwing redelijk concreet. Besloten werd, dat de clusterschool zou komen op het terrein waar jarenlang de Gemeentewerf en de Kringloopwinkel hadden gestaan en dat er woningen zouden

Henk E. Fecken, geb. 1931, Streefoordlaan 40, woonde als kind op Laarderweg 86d (tot 1958), schuin tegenover de begraafplaats, en daarna met zijn vrouw op nr 106 (tot 1976), iets verder naar Laren, naast het winkeltje van Zwankhuizen:

Als ik denk aan het wonen tegenover het Vierkante Bosje, komen in de eerste plaats de oorlogsjaren boven. Het neerstorten van het Engelse vliegtuig in 1943, heel vroeg in de ochtend, in het land van Makker. Het gaf een enorme knal en gebroken ramen in ons huis. Wij gingen er direct heen en zagen in de akker de afdruk van een lichaam dat uit het vliegtuig was geslingerd en onderdelen rondom. Al snel kwamen er Duitsers bij en moesten we weg. Voor mijn ouders met elf kinderen was de oorlog een moeilijke tijd. Ik kwam veel bij de jongens Van Wijk en hielp op de boerderij van hun vader, die beloofde met iets te eten. Met Pasen gingen we naar de sloot aan de noordkant van het Vierkante Bosje en staken de grasranden in brand. Ook werd er een groot Paasvuur gemaakt op het weiland binnen het bosje. Van de tijd op nr 106 denk ik met weemoed terug aan de korenschoven op de akker die boer Teus Roothart huurde van de kerk (Roothart van Laarderweg 40).

De aanleg van de straat en singeltjes is begonnen. Zicht langs de noordkant van het vroegere bosje naar de huizen Streefoordlaan 16 t/m 24. (Foto: december 2005, Rom van der Schaaf).

komen op het terrein van Ahold en het restje grond van de Hervormde Gemeente Eemnes. Door bezwaren van omwonenden tegen de plaats van de clusterschool, moest het Gemeentebestuur nog een aanpassing doen om een compromis te bereiken. Toen men in het voorjaar van 2005 was begonnen met voorbereidende werkzaamheden en een rij bomen was gekapt, kopte de Gooien Eemlander nog "Kaalslag Vierkante Bosje". Ondanks nog resterende bezwaren startte op 8 september 2005 in Restaurant Eemland de verkoop van 39 eengezinswoningen in de jaren-dertig stijl. Heel veel mensen toonden belangstelling voor de tekeningen en de maquette. De fraaie brochure van het plan toont maar liefst tien verschillende typen, waarvan de prijzen liggen tussen €269.000,- en €695.000,-. Aan de zuidkant, bij de Eemlustlaan, komt ook nog een gebouw voor 16 appartementen, verdeeld over 4 woonlagen. Een klein stuk van de grond bleef eigendom van de kerk, waardoor er achter de huizen Streefoordlaan 14 t/m 18 zes woningen voor senioren komen, die behoren tot de Hervormde Gemeente Eemnes. Die huizen liggen met de voorkant aan de nieuwe straat Vierkante Bosje. Naar verwachting komen de school en de woningen gereed in 2007. De ontwikkelaars van het plan hebben met architect

Rutgers en het gemeentebestuur gezorgd, dat de historie op de volgende manier bewaard blijft: de naam van de straat is Vierkante Bosje en de sloten, die vroeger de grens vormden aan de noord- en oostkant, zijn als kleine singels in het plan opgenomen.

Ik dank alle mensen die gegevens, kaartjes en foto's hebben geleverd om het overzicht van de vroegere situatie vast te leggen. Toch eindig ik met de vraag: Heeft iemand nog andere foto's van het Vierkante Bosje en de directe omgeving? Laat het dan even weten aan Rom van der Schaaf, tel. 035-5386094.

Bronvermelding

Archief Eemland: BNR 1000.5 Oud Archief Eemnes voor kadastrale leggers van 1832 tot ca 1971.

Oudheidkamer: Krantenknipsels van Gooi- en Eemlander en Laarder C. de Bel 1998 en 1999.

Oudheidkamer: diverse boeken en documenten van onderzoek door J. van der Woude.

Krantenknipsels 1974 en luchtfoto ca 1978 van H.Fecken.

Gemeentehuis, sector Grondgebied: situatie 2005 en eigenaren in laatste ca 20 jaar.

Brochure Woonvast Makelaars voor Vierkante Bosje (sept. 2005).

Henk van Hees, geb. 1947, woonde tot 1980 op Laarderweg 89. Een herinnering van hem blijkt uit de eerste coupletten van zijn gedicht ivm de Koeien Trofee 1999. Het gaat over de koeien-rotonde, die ligt boven het midden van het oorspronkelijke Vierkante Bosje:

Loflied op de Eemnesser Koe

O, lekker stuk!
Omringd door al je vrienden,
vereeuwigd in het steen,
zo ben je nu te vinden
op Eemnesser grond!
Keihard maar artistiek
markeer je twee rotonden
naast het Vierkante Bos;
weldra ook omgevormd
tot weer een massa steen!

Daar was mijn speelterrein
toen ik een jochie was:
Vierkante Bos met wei en sloten,
omringd door korenvelden;
daartussen liep jij rond.

Je bent er nu verdreven!
Je staat er als symbool
voor al het goede leven!
Vruchtbaarheid en welvaart
heb jij ons steeds gegeven
met hopen stront en stank gepaard!
Het was ons om het even.
Jij hoorde er echt bij!

Bijlage kadastrale gegevens

Vierkante Bosje zelf

Jaar	Weiland oostkant	Weiland westkant	Houtwal	Totaal oppervlak en bijzonderheden
1832	G57 - 0,958 ha	G58 - 0,849 ha	G59 - 0,394 ha	2,201 ha van NH-kerk Eemnes-Binnen, Art. 151
1887	G724 - 0,890 ha	G723 - 0,814 ha	G722 - 0,416 ha	2,120 ha
1900	G724	G723	G770 - 0,395 ha	2,099 ha
ca 1905	G724	G723	G808 - 0,362 ha	2,066 ha
1971	G1614; 3 percelen samengevoegd met 6,660 ha bouwland G768 aan westkant			8,726 ha van NH-kerk Eemnes-Binnen, Art. 3332
Ca 1972	Herverdeling ivm aanleg A27: Rijkswaterstaat / Gemeente / NH-kerk			
	Rest oostkant	Westkant		
	G1901 - 1,103 ha van Hervormde Kerk Eemnes-Binnen	A27 / Gemeente voor oa Zuidersingel en in 1999 Gemeentewerf		Wisselingen eigendom en jaren niet goed onderzocht
Ca 1985	Van Gebr. de Bruin	idem		
1998	Van Vos Holding	idem		
1998	Van Ahold Vastgoed	idem		
2004	Van Heymans Vastgoed realisatie - Amersfoort	idem		
Situatie 2005	Idem, og steeds G1901	idem		

Gebied noordoost van Vierkante Bosje

Jaar	Perceelnr en oppervl. van grootste stuk	Eigenaar	Bijzonderheden
1832	G2 - 1,18 ha bos; later bouwland / weiland	NH-kerk Eemnes-Buiten, Artikel 152	
1924	G908 - ca 1,1 ha (deel voor G911 afgesplitst)	Idem	G911 erfpacht aan A.Snel (1886-1959), Streefoordlaan 20 (toen B170b, later nr 16). Tevens ontstaan aan oostkant naastgelegen G909 (weiland) en G910 (huis/erf Streefoordlaan 16/18 voor erfpacht aan Peter vd Kamp (1894-1979), Art. 3651 (later 4328),; varkenshandelaar.
Ca 1928	G939 / G940 - weiland	Idem	Erfpacht aan Peter vd Kamp.
Ca 1965	G1226 / G1227 - weiland (na afsplitsing van G1228)	NH-kerk Eemnes-Buiten, Artikel 2944	G1228 in erfpacht aan P. vd Kamp voor kippenhok en weiland. Periode ca 1970 tot 1987 niet opgehelderd.
Situatie 1987	G2089	NH-kerk Eemnes-Buiten	
1996	G3721 - 0,986 ha	Herv. Kerk Eemnes	
Situatie 2005	Idem	idem	

Land oost van Vierkante Bosje

(= het restje tussen de houtwal en Molenweg).

In 1832 percelen G56 en G63 (tot hoogte Molenweg; bouwland): eigenaar NH-kerk Eemnes-Binnen; ook na splitsing in 1887 in 5 percelen G725, 726, 728 en 729, die 3 stroken land vormden (alleen G725 weiland), plus op G727 het woonhuis Molenweg 8.

In 1923 percelen G725, 726, 727: nog eigenaar NH-kerk Eemnes-Binnen, die in 1937 erfpacht verleende aan Anne Elsinga.

In 1923 percelen G728, 809 en 877: eigenaar molenaars / boer Pas (eerst vader Willem; later zoons Hendrik, Wulfert en Gijsbert). Later wordt G728 gesplitst en uitgebreid tot G1027 (maalterij) / 1028 (bouwland), waarvan in 1934 molenaar Willem van Veldhuisen eigenaar wordt. In 1948 wordt Gerard van Klooster eigenaar van de maalterij op G1027 en in 1951 gaat G1028 naar boer Cornelis Blauwendraat.

In 1955 wordt G877 gesplitst in G1084 voor Hendrik Roodhart (huis en schuren Molenweg 21/21A) en 1085 (groot stuk weiland) voor C.Blauwendraat.

Vanaf ca 1967 is de registratie niet bekend in Archief Eemland. Waarschijnlijk ging G1028 (met Molenweg 10) van C.Blauwendraat over op Tijs Blom en een deel daarvan later op Beukeboom. Ook werd de gemeente eigenaar van grond voor Gemeentewerf (op het vroegere G1085) en nog iets later ook voor de verlengde Streefoordlaan.

Na verkaveling voor huizen Streefoordlaan, bleef er een stuk over, waarvan Gemeente Eemnes eigenaar was. Volgende perceelnummers in de periode vanaf 1990:

In 1990: G2423

In 1995: G3128

In 1996: G3317.

**VERKRIJGBAAR
IN DE OUDHEIDKAMER**

**8 ansichtkaarten van het
vroegere Eemnes**

Per stuk 80 cent

Voor leden:
serie van 8 kaarten € 5,-

HKE-20

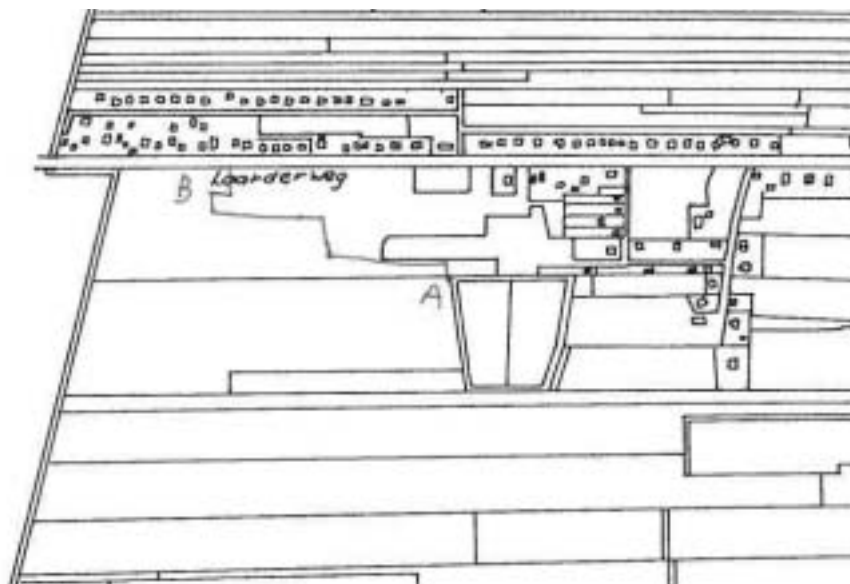
Jongens en het Vierkante Bosje

Door **EGBERT VAN IJKEN** (geb. 1951)

Ik ben zowat geboren aan de zoom van de "bosrand". Ik ben namelijk in 1951 geboren op Laarderweg 91 (toen nummer 65). Daar woonden mijn opa en oma, Gerrit Dop en Aaltje Breunesse. Mijn ouders, Gijs van IJken en Corrie Dop zijn daar na hun huwelijk in 1949 gaan inwonen. Tot aan mijn tweede jaar heb ik er gewoond, voordat we naar Molenweg 7 verhuisden. Als kleuter en leerling van de lagere school kwam ik heel vaak bij Opa en Oma Dop aan de Laarderweg. Opa had daar achter het huis een timmermanswerkplaats, waar altijd hout, krullen, enzovoort lagen. Vanuit die werkplaats keek je door de grote achterdeuren uit op het Vierkante Bosje, met links de woning van Snel. Vanuit de werkplaats liep je door de groentetuin in de richting van het Vierkante Bosje. Over een paar slotjes, eigenlijk greppeltjes, en door een paar kampjes land kwam je daar. Ik heb er veel gespeeld. Je kon er door de dubbele boomwal, die

Achter het huis van timmerman Dop (Laarderweg 91) kon je over wat landjes het huis van Snel zien staan (nu Streefoordlaan 20). De kleuter is Egbert van IJken in 1953.

Van het Vierkante Bosje (bij A) is het zigzaggend pad naar de Laarderweg (B) aangegeven, waarlangs Egbert door de korenvelden bij grootouders Van IJken kwam, die woonden op nr 112.

het daarbinnen gelegen weiland omzoomde, bijna helemaal in de rondte omheen. In het weiland was volgens mij in het midden een sloot met een dieper en breder stuk in het midden. We speelden soldaatje en cowboytje. Ik geloof, dat ik dan speelde met Jan Dop, Jan Bos en Jacques van Hees. Precies weet ik het niet meer. Je kon in de bomen hutten bouwen.

Vanaf de Streefoordlaan kon je ook bij het Vierkante Bosje komen. Toen ik een paar jaar geleden in Eemnes was, heb ik dat nog een keer gedaan. En van de andere kant kon je erbij komen langs het pad dat aan de "Laarderkant" van het Kerkhof lag. Ook kon je vanaf het Vierkante Bosje al zigzaggend via een smal pad door de korenvelden naar de Laarderweg lopen in de richting van Laren. Je kwam dan uit ongeveer tussen Laarderweg 112 en de winkel van Zwankhuizen op nummer 104. Laarderweg 112 was het huis van mijn andere grootouders, Egbert van IJken en Sophia Könemann. Ik kan het pad nog bijna uittekenen.

Aan het Vierkante Bosje heb ik fijne onbekommerde jeugdherinneringen overgehouden.

Vliegtuig neergestort naast het Vierkante Bosje.

Door **CORRIE VAN IJKEN-DOP** (geb. 1924)

In de tweede wereldoorlog woonde ik met mijn ouders en mijn broer aan de Laarderweg, op nummer 91 (toen nummer 65). Mijn vader was timmerman en had achter aan het huis aangebouwd een grote timmermanswerkplaats met aan de achterkant twee grote openslaande deuren. Door de deuren was er uitzicht naar het zuiden. Over de groentetuin en het weiland keek je op het Vierkante Bosje. Dit bosje was eigenlijk geen bos maar een vierkant stuk weiland waar aan alle kanten een dunne bosrand omheen stond. Midden achter in het weiland stond een eenzame grote boom, waar omheen de koeien graasden. Langs het Vierkante Bosje was er vrij uitzicht over de bouwlanden tot aan Hilversum toe. Op heldere dagen was het van achter het huis mogelijk om met de verre kijker op de Vitus in Hilversum te zien hoe laat het was. Naast het bosje was een karrenspoor dat vanaf de Laarderweg rechts langs de begraafplaats naar achter liep. Hier maakten de boeren gebruik van om bij het Vierkante Bosje en de bouwlanden te komen die zich van hieruit tot aan Laren uitstrekten.

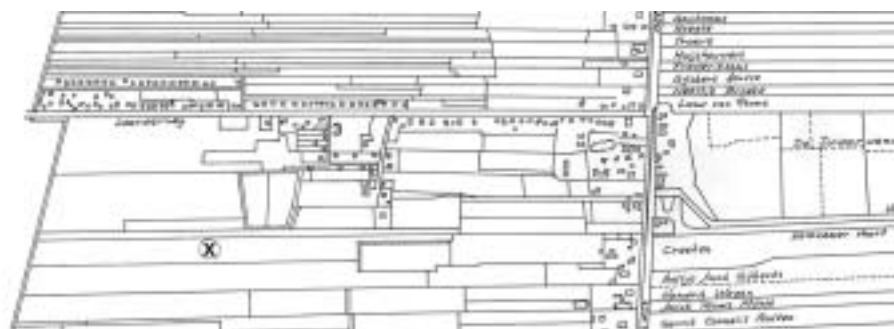
Op een vroege morgen in mei 1943 waren we net opgestaan om in de keuken aan het ontbijt te beginnen. De keuken lag aan de westkant van het huis achter de twee kamers en had een raam met uitzicht over een klein graslandje naar het huis van de familie Bos, dat iets verder aan de Laarderweg lag (nu nummer 93/95 en aan de oostkant uitgebreid). Toen werden we opgeschrikt door een enorm geraas van een grote bommenwerper die vanuit het Noordoosten al brandend vlak over ons huis naar beneden kwam. Het geluid was oorverdovend, we kropen ineen van schrik en keken door het raam naar buiten wat er gebeurde. Door het raam zag ik een grote rode vloed. De vlammen van het brandende vliegtuig werden door het gras en het huis in onze richting weerkaatst waardoor het leek alsof het grasland naast het huis en het huis van de familie Bos in brand stonden. Een paar tellen later volgde er een geweldige ontploffing, gevolgd door het geluid van brekend glas en vallende dakpannen. Naar later bleek, waren er in het vliegtuig nog bommen aanwezig, waarvan er één bij het neerstorten was ontploft. Het neerstortende vliegtuig had van ons uit gezien rechts naast het Vierkante Bosje een grote krater in de grond geslagen en de brokstukken lagen overal verspreid.

Van ons huis waren meerdere ruiten gebroken. De openslaande deuren van de werkplaats waren door de drukgolf na de ontploffing naar buiten gezogen en lagen met gebroken ruiten in de groentetuin achter de werkplaats. De dakpan-

nen van de werkplaats waren voor het grootste deel van het dak geslagen zodat we tussen de dakspanten en de pannenlatten door naar buiten konden kijken. Mijn moeder had op zolder een hele serie weckflessen staan voor het inmaken van de groeten uit de tuin. Door de ontploffing waren alle deksels van de weckflessen gesprongen en lagen er naast op zolder. Wonderbaarlijk genoeg waren ze niet stukgegaan. Gelukkig maar, want in de oorlogstijd was het niet eenvoudig om aan nieuwe te komen. Mijn vader liep nog op zijn blote voeten en stapte zonder er bij na te denken door het gebroken glas naar buiten om te kijken wat er gebeurd was. Later, toen hij terugkwam, bleek dat hij geen schrammetje had opgelopen. Mijn moeder zag even later de hond in de tuin loslopen en vroeg: "Wie heeft de hond losgelaten", zonder zich op dat moment te realiseren dat de helft van de ruiten en de achterdeuren uit het huis verdwenen waren.

We hebben heel veel geluk gehad, want als het vliegtuig iets eerder naar beneden was gekomen had het ons huis geraakt. Bij mijn zuster, die aan de overkant van de Laarderweg op nummer 64 woonde, was nog een stuk van een vleugel in de tuin terecht gekomen en in de tuin bij het huis naast ons, nu nummer 89 waar de familie Van Hees woont, lagen nog kussens van de vliegtuigstoelen. Van alle kanten kwamen even later nieuwsgierigen kijken wat er gebeurd was. Toen de Duitsers arriveerden om de situatie in ogenschouw te nemen, werden er onmiddellijk omstanders aangewezen om te helpen met het bergen van de slachtoffers. Ook bleek, dat nog een bom in het vliegtuig niet ontploft was. Deze werd later door de Duitsers onschadelijk gemaakt. Samen met een vriendin hebben we, vanuit een luik op de zolder boven de werkplaats, door een verrekijker nog gekeken hoe dit gebeurde.

Tot zover mijn belangrijkste herinnering in verband met het Vierkante Bosje.

Het vliegtuig is neergestort bij het omcirkelde kruisje. Bij cijfer 3 is de Stroefoordlaan (afbeelding uit boek Vrijheidsmonument Eemnes, door J. van der Woude).

Weerwoord bij “Lezing de tweede Eem”

In november 2005 hield ik een lezing voor de Oudheidkundige kring Eemnes naar aanleiding van het boekje “De tweede Eem”. Onder het talrijke publiek zat mevrouw M. Mijnsen-Dutilh, archivaris van het waterschap Vallei en Eem. Zij leverde de nodige kritiek. In het Jaarboek 2005 van de Oudheidkundige vereniging Flehite doet zij dat in een recensie nog eens dunnetjes over. Haar kritiek bevat nog al wat misvattingen en onjuistheden. Een weerwoord is op z'n plaats. Niet in de laatste plaats om de discussie levendig te houden.

Het verhaal over de tweede Eem eindigt rond 1428. Over de periode daarvoor zijn slechts beperkte gegevens overgeleverd. En vanuit 17^e eeuwse archieven lijnen doortrekken naar het verleden is niet zonder risico, zoals ook blijkt uit de reactie na de lezing en de recensie. Wel zorgt het landschap voor aanvullende informatie en er is relevante achtergrondkennis. Bijvoorbeeld literatuur over zeevaart, binnenvaart en bebakening in vroeger tijden. Om alle informatie te interpreteren en de juiste afwegingen te maken is enige verbeeldingskracht (fantasie) nodig. Dat mevrouw Mijnsen mij deze in ‘rijke’ mate toedenkt, beschouw ik derhalve als een compliment.

De toonzetting van haar reactie en recensie verbaast velen. Al eerder echter verneem ik de mening van de Amersfoortse ‘professionals’ over het boekje ‘De tweede Eem’. Zonder op de inhoud in te gaan hebben zij een waslijst van negatieve opmerkingen.

De eerste misvatting betreft het uitgangspunt dat leidt tot de hypothese van een tweede bevaarbare tak van de Eem. Mevrouw Mijnsen stelt dat ik ben uitgegaan van wat J.H. Lustigh daarover schreef. Het moet haar toch opgevallen zijn dat ik slechts enkele verwijzingen opneem en niet de originele tekst. Wanneer die tekst uitgangspunt is, wordt deze in zijn geheel opgenomen. Ook in de literatuurlijst komt Lustigh niet voor. Lustigh noem ik slechts in de inleiding en in het resumé.

De verklaring van de naam Raboes vormt het uitgangspunt die leidt tot de hypothese van de tweede Eem. Een ra (stok) met daarop een boes (korf) is een van de vroegste vormen van een baken. Mevrouw Mijnsen rept hierover met geen woord ondanks dat dit de eerste verklaring is voor de unieke naam Raboes. Zij lijkt het derhalve met de naamsverklaring eens te zijn en dus ook met de basis van de hypothese.

De mening van mevrouw Mijnsen over de waterstaatstoestand in Eemland nemen we voor kennisname aan en lijkt niet in tegenspraak met een tweede Eemstroom. Echter haar uitleg over de Zomerkade begrijp ik niet. In de recensie stelt zij “die eigenaren bepaalden ook wáár zij hun stukje kade leggen of ver-

leggen...” en “*de dijk is niet in één project gelegd, maar heel geleidelijk tot stand gekomen*”. Dit als reden waarom die dijk zo kronkelt. Al eerder schrijft zij in ‘Tussen Vecht en Eem’ (1994 nr.4) “*ieder legde op het uiteinde van zijn perceel – zijn erf – een stukje zomerdijk aan en al die stukjes groeiden aaneen tot de kronkelige kade die wij nu nog kennen*”. Maar de boer die alleen een kade maakt op het uiteinde van zijn land schept zijn eigen Maginotlinie. Het water stroomt aan de noord- en zuidkant langs de kade het perceel op. De eigenaar dient dus ook aan de noord- en zuidzijde een kade (zijwende) te leggen. De lengte van de percelen, tussen Wakkerendijk en Zomerkade, bedraagt 1.900 meter of meer en het niveauverschil is gering. Zijn er geen zijwenden, dan is er pas bescherming als de laatste boer zijn stuk kade aanlegt en daarmee het laatste gat in de dijk dicht. Een collectieve aanleg is de enige optie om het land te beschermen tegen het water.

De aanleg van de Wakkersweg en de ontginning naar het oosten, ook in Eemnes Buitendijks, begint aan het begin van de 14^e eeuw. Van de Zomerkade is pas sprake aan het begin van de 15^e eeuw. Waarop waterden deze boeren af? Het meest eenvoudige is om dat te doen op een aanwezige stroom, bijvoorbeeld de tweede Eem. De in cultuur gebrachte gronden, tussen Wakkersweg en tweede Eem klinken in en er komt een moment dat ze beschermd moeten worden tegen overstroming vanuit de Eemdelta. Daarvoor wordt de zomerkade aangelegd. Aan de oostzijde van de tweede Eem die als wetering blijft functioneren. Legt men hem aan de westzijde van die stroom dan dien je naast de aanleg van de dijk ook een nieuwe afwatering te graven. De opmerking van mevrouw Mijnsen als “*zou het volstrekt bizar zijn om een watergang waartegen men zijn grond wil beschermen, binnen te dijken in plaats van buiten*” kan ik dus niet plaatsen. Niets bizar, gewoon boerenlogica die veel werk bespaart.

Mevrouw Mijnsen neemt het mij kwalijk dat ik haar mening over één groot Raboes niet deel. Wie denkt dat mevrouw Mijnsen nu bewijs levert voor haar stelling dat het ene grote Raboes dat door afkalving gesplitst wordt, komt bedrogen uit. In de onderbouwing van haar stelling komt zij niet verder dan “*dat de maten (percelen) in beide delen dezelfde namen hadden*”. In de hypothese van de tweede Eem hebben de beide delen ook dezelfde naam, maar dan op grond van hun functie. Op elk van de percelen heeft een baken, een raboes gestaan. Van belang is te weten hoe het landschap er uit zag toen de naam Raboes in gebruik kwam. Maar dat weten we niet. De oudste overlevering van de naam staat in documenten uit de 17^e eeuw.

Een niet te plaatsen opmerking van mevrouw Mijnsen is die waarin zij mij verwijt de tweede Eem door het Raboes te laten stromen. Dat beweer ik nergens. Het perceel waarop het voorste Raboes staat en waar het naar is genoemd

ligt in eerste instantie buitendijks. Dat geldt ook voor het achterste Raboes. En dat is geen vreemde plaats voor een baken. Nu niet, maar ook niet in vroeger eeuwen. Op kaarten uit de 16^e en 17^e eeuw (oudere kaarten ontbreken) komen ook bakens voor in rivieren of Zuiderzee, bijvoorbeeld op een eiland, stroomrug of ander buitendijks land. Gewoon relevante achtergrondinformatie.

Tenslotte haar misvattingen over 'De Kat'. Positief daarbij is dat zij het plaatst bij de Eemmond en niet zoals in veel Amersfoortse publicaties voor de Koppelpoort. Zij maakt echter de fouten die zij mij verwijt: Ze leest selectief en raadpleegt niet de relevante (archief)stukken. Uit het boekje 'De tweede Eem' citeert zij dat 'De Kat' voor "*dat gat van der Eem, niet veer van den lande*" wordt gebracht. Zij 'vergeet' te citeren dat hij de Eemmond afsluit en een haven blokkeert waarin baardsen en seinschepen liggen. Het weglaten van dit citaat geeft haar de gelegenheid het varende blokhuis te koppelen aan een perceel in de polder de grote Oplaag bij Bunschoten met de naam het Blokhuis.

De Eemmond is eeuwenlang van strategisch belang voor de bisschop van Utrecht als schakel in de verbinding tussen Nedersticht (Utrecht) en Oversticht (Overijssel e.v.). De verbinding Eemnes-Kampen is jarenlang de navelstreng die beide delen van het bisdom verbindt. Zeker tussen 1200 en 1500. In de loop der eeuwen zijn er herhaaldelijk schermutselingen of blokkades. Bij meerdere gelegenheden bouwt men er schansen of blokhuisen. Zo ook in 1421. De Kabeljauwen proberen de vaart tussen Kampen en Eemnes onmogelijk te maken. Vanuit Kampen voeren de Hoeken wijn, koren, zout en andere levensmiddelen aan voor het Nedersticht. Om de Eem veilig te bereiken varen de schepen van de bisschop bij Bunschoten dicht onder de kust. Om ze te beschermen tegen de Kabeljauwse kapers werpen de Hoeken een blokhuis op aan de zee kant bij Bunschoten. Johannes de Beke (Beka) over de situatie in 1421: "*in derselve maent van april begreep die stat van Utrecht ende deden een blochhuys maken ter Eem, dat buten opten zee cant geset wert om die scepen die van der Zuderzee van buten in die Eem plagen te comen, om die te vrijen*".

De perceelsnaam het Blokhuis lijkt geheel in overeenstemming met deze beschrijving van dit op de wal staande blokhuis in 1421 en heeft weinig met het varende blokhuis 'De Kat' in 1428. Daarbij is het zeer waarschijnlijk dat het blokhuis aan de zee kant een meer permanent karakter heeft. Dit in tegenstelling tot de situatie in 1428 die maar kort duurt; weken, hooguit enkele maanden.

De 'kritiek' van mevrouw Mijnsen is hiermee duidelijk weerlegd.

De naamsverklaring voor 'raboes' en de hypothese van de tweede Eem blijven geheel overeind.

Wulfred Hofland

HKE-27

Gemaal Eemnes

Door **RICHARD SIERAT**

Sinds jaar en dag staat aan het einde van de Eemnesservaart het gemaal. Dit gemaal met naastgelegen sluis vormt een rijksmonument, maar het is vooral een belangrijke plek voor in de geschiedenis van Eemnes.

Al snel na de ontginning van de Eempolders in de 11de en 12de eeuw zijn er dijken gelegd om het wassende water van de Zuiderzee en Eem te keren. Het achterliggende gebied raakt haar overtollige regenwater kwijt via sluizen of duikers door de dijk. Van een aantal duikers is bekend waar zij gelegen hebben, en hoe ze functioneerden. Een goed voorbeeld hiervan is de pas gerenoveerde Heinellensluis in de noordpolder. Het is goed denkbaar dat rond de plek waar nu het gemaal en de sluis staan, ook toen al een vorm van afwatering (een sluis) heeft gestaan.

Een antiek plaatje van de bedrijvigheid in de haven van Eemnes.

HKE-28

Betonwand sluis: in de jaren 50 werd de sluis afgesloten met een betonnen keerwand

De aantekeningen van de beurtschippers in de gevel van boerderij ten zuiden van de sluis (nog deels aanwezig), uit de tijd van de klandestiene kroeg.

Na het graven van de Eemnesservaart (1598) is een grotere houten sluis in de Kortemaatskade geplaatst die zowel de scheepvaart naar de haven van Eemnes mogelijk maakte, als de afwatering van de landbouwgronden regelde. (NB: de Kortemaatskade = de kade rond de korte maten, de korte hooilanden. Er was ook een kade bij de lange maten, hooilanden van langere lengte. Deze sluit aan op de Meentdijk in het noorden.) Door de toenemende vraag naar goed bewerkbare landbouwgrond, werd de afwatering steeds belangrijker. Daarom werd in 1771 een voorstel gedaan om een windmolen te plaatsen, die het overtollige water uit de polder zou malen. Dit voorstel werd in eerste instantie verworpen, maar in 1790 is toch besloten om een scheprad-windmolen te bouwen om de afwatering te regelen.

Voor de scheepvaart is een behoorlijke vaardiepte nodig, maar in de venige grond in de polder zijn weteringen moeilijk diep te houden. Om scheepvaart mogelijk te maken werd het peil in de polder hoger gehouden zodra zich een schipper aandiende die de haven aan wilde doen. De molenaar kreeg dus instructies om te zorgen voor goede afwatering voor de landbouw, maar ook zorg te dragen dat er voldoende water was om scheepvaart naar de haven mogelijk

Familie Prinsen bij de sluis.

De buren Gert Bruinekool en Gijs van Hamersveld voor de boerderij van Gert.

te maken. Dit is in de jaren nooit veranderd, ook nu nog wordt voor de intocht van Sint Nicolaas eerst het waterpeil in de polder verhoogd.

De molenaar en sluiswachter (vanaf +/- 1800 – 1923 de familie Scherpenzeel), woonde in eerste instantie in de boerderij ten noorden van de sluis. Een bekende Eemnesser beurtschipper is Jan Perier die van 1725 tot 1743 op Amsterdam voer.

Na bijna 100 jaar bemaling bleek steeds duidelijker dat de molen te weinig capaciteit had om de hele polder goed te kunnen bemalen. De molen werd verkocht. In Overzande (Zeeland) staat nu molen de Blazekop, dit is ofwel de molen van de sluis, ofwel de molen van de Molenweg.

In 1884 werd de molen vervangen door een stoomgemaal. De bouw van het stoomgemaal was begroot op f 51.000,- (1883), en hiervoor werd een lening gevraagd bij de gedeputeerden staten van Utrecht. Voor de machinist werd een dienstwoning gebouwd van f 1700,- (1884).

In het begin van de 20e eeuw wordt de scheepvaart voor Eemnes steeds belangrijker. In 1918 doen 160 schepen de haven aan, vooral in beurtvaart van Amsterdam naar Eemnes en v.v. Bouwmaterialen van bekende gebouwen in Laren en Blaricum (zoals de St. Janbasiliek, Laren) zijn via de haven van Eemnes aangevoerd. In topjaar 1922 waren er 244 schepen, maar na 1931 werd dit minder. Bekende Eemnesser schipperfamilies zijn o.a. Ruizendaal, Van Aken, Meijer, Van IJken, Frantsen en Kuiper. In de oude machinistenwoning aan de noordzijde kon de schipper zijn “natje” halen, in het clandestiene cafe.

In 1921 wordt het stoomgemaal verkocht voor ruim 5.000 gulden (aan Arie Rysdijk & zn. uit Hendrik Ido Ambacht) en vervangen door een elektrisch gemaal. Dit gemaal (een van de eerste elektrische gemalen in Nederland) wordt door Ingenieurs W.C. & K. de Wit voor f 91.000,- geplaatst. De capaciteit werd flink vergroot tot 110 m³ per minuut / per pomp, bij een opvoerhoogte van 0,5 meter. Het gebouw werd gedeeltelijk aangepast, door aan weerszijden een aanbouw te plaatsen. Dit is boven de plek waar de oude schepraden van het stoomgemaal stonden, en waar de pijpen van het gemaal geplaatst zijn.

In 1953 wordt besloten om de sluis te sluiten. Er komen nog zelden schepen naar Eemnes, en het laatste schip is verkocht. In 1958 wordt de sluiting met een betonnen wand definitief, tegelijk met het pensioen van sluiswachter en machinist Prinsen. De haven in Eemnes raakt buiten gebruik.

De machinistenwoning wordt in 1954 grotendeels herbouwd.

Enkele malen worden sluis en gemaal bedreigd door nieuwe plannen. Bij het vaststellen van het winterpeil van het IJsselmeer wordt gesproken over de sloop van de sluis en de aanleg van dijken langs de Eemnesservaart. In het ontwerpplan van de ruilverkaveling in 1986 waren sluis en gemaal bedreigd om te worden vervangen voor een nieuw modern gemaal. Uiteindelijk worden

in 1993 zowel het gemaal als de sluis in de ruilverkaveling gerenoveerd, waarna het in 2000 tot een rijksmonument wordt uitgeroepen.

Bij de renovatie bleven de oude motoren behouden, al kunnen ze geen dienst meer doen door water te verpompen. Vrijwilligers van de Historische Kring geven vanaf die tijd tekst en uitleg tijdens open dagen. In 2003 hebben de pompen voor het laatst “demonstratief gelopen”. Het waterschap - de eigenaar van het gemaal -, vond de demonstratie aan bezoekers niet meer verantwoord. Het gemaal dateert niet alleen uit 1921 en was dus sterk verouderd, ook de veiligheidseisen van die tijd zijn inmiddels verscherpt. Zo waren schakelaars en onderdelen van de pomp niet afgeschermd, wat met 360Volt werkstroom dodelijk kon zijn voor de bezoekers. Het waterschap besloot om het gemaal opnieuw te renoveren, en het ditmaal aan te passen zodat het veilig en beter toegankelijk is voor bezoekers. De westgevel is opnieuw gestukadoord, het metselwerk opnieuw gevoegd en alles is geschilderd. Op 13 mei wordt het gemaal tijdens de eerste open dag dit jaar heropend voor publiek. Het zal jaarlijks in mei (nationale molen- en gemalendag) en tijdens de nationale monumentendag in september geopend zijn.

De sluis.

De “Grote sluis” is meerdere malen aangepast en gerenoveerd. Na de eerste houten uitvoering (1598) is in de eerste stenen sluis aangelegd rond 1650. De storm in 1741 bleek bijna de ondergang van de sluis. De reparatie was duur, en door de storm was veel vee gestorven. Er moest geld geleend worden om de sluis weer op te knappen. Ook later is veel onderhoud nodig geweest aan vooral de deuren. Net na de oorlog (1958) zijn de kademuren gerenoveerd en is de betonnen keermuur geplaatst. In 1993 is de sluis voor het laatst gerenoveerd, naar voorbeeld van hoe het in 1878 is geweest. De schepen zijn altijd naar de sluis blijven komen. Sinds 1972 is er een haven ontstaan aan de Eem-zijde van de sluis.

Het verhaal van Anne Sepp

arbeider bij de aanleg van de watermolens langs de Meentweg in Eemnes

Dit is het verhaal van Anne Sepp. Als jongen uit het Friese land kwam hij in 1923 met een stel Friese arbeiders naar Eemnes om o.a. de watermolens langs de Meentweg te plaatsen.

Toon van Piet Wortel heeft hem begin 1987 in zijn huis te Amsterdam op de band laten vertellen over zijn periode in Eemnes. Dit verhaal heb ik omgewerkt tot het artikel dat hierna volgt.

Anne Sepp werd geboren op 4 maart 1907 te Ferwerderadeel als zoon van Christiaan Sepp en Maaike de Groot. Hij trouwde op 20 mei 1937 te Heerenveen met Neeltje Schaafsma (1907-1987). Hij is overleden te Amsterdam op 5 juni 1990. Een groot deel van zijn leven heeft hij in Amsterdam gewoond.

Anne Sepp (1907-1990)

Anne Sepp aan het woord:

Die Friezen, die aan de Meentweg in Eemnes kwamen werken, waren arme mensen. Ze hadden hele grote huishoudens. Er was toen een dijkgraaf over de polders van Eemnes, die baron Rengers heette. Hij woonde in Amersfoort en was een Fries van afkomst. Zodoende besteedde hij het werk aan de Meentweg uit aan een maatschappij in Dokkum. Als jongen van 16 jaar ging ik met zo'n 50 Friezen naar dit karwei in Eemnes. We vertrokken in het voorjaar en zouden de hele zomer in Eemnes blijven. We gingen met bussen naar Eemnes en werden ontvangen bij Jan Dop, die een timmermanswerkplaats had aan de haven. Dat was de vader van Keek Dop. Daar hebben we de eerste nacht in het stro geslapen. Ja, we moesten toch onderdak hebben want de barakken waarin we zouden verblijven, moesten nog gebouwd worden. De tweede nacht kwamen we te slapen bij Willem van den Brink op Meentweg 75. Na enige tijd kwamen we achter aan de Meentweg; daar woonde toen Piet Majoor op nummer 121. Hij woonde in een wit huisje, dat ver van de weg stond en daarvoor waren grote grasvlakten. Daar werden keten (barakken) gebouwd voor de arbeiders om te eten en te slapen. Ik kwam daar ook terecht; ik sliep er met de opzichter in een heel mooi huisje. We hadden samen een slaapkamer en intrek.

Ik was eigenlijk geen echte arbeider. Ik moest vooral zorgen voor de bood-

schappen en het eten en ik bracht ook keteltjes koffie bij de arbeiders op het karwei. Eén van mijn taken was melk halen bijv. bij Willem van den Brink, die toen nog een stel koeien had. De boodschappen deed ik eerst op Eemnes bij ouwe Dirkje Dop, een zus van Jan Dop bij de haven. In het huis van haar broer had Dirkje zo'n klein kruidenierswinkeltje. Om het huis van Dop binnen te gaan moest je zo'n trapje op en dan had je aan de linkerkant het winkeltje en aan de rechterkant de ouwe baas Cornelis Dop. Ik had bij de barakken een speciaal keukentje, waar ik o.a. de groenten schoon maakte. Ik hoefde geen aardappelen te schillen. Dat deden de mannen zelf, 's avonds nadat ze gegeten hadden. Ze noemden me op Eemnes altijd Kok of Kokkie. Van veel boeren in Buitendijk kreeg ik vaak groenten voor de Friezen. Zo kreeg ik bijv. van Vrouw Van den Brink altijd sperziebonen. Maar ik kocht ook veel in Laren of op de markt in Hilversum. Op Eemnes deed ik dure boodschappen bij Dirkje Dop want die betrok het weer van Jan Roothart, de kruidenier bij het Dikke Torentje. Op een gegeven moment kwam de leiding tot de ontdekking dat er een zaakje van Albert Heijn was aan het kerkplein tegenover de basiliek in Laren. Daar was alles veel goedkoper. Toen gingen we niet meer voor boodschappen naar ouwe Dirkje. Ik vond het zo sneu voor Dirkje, die arme donder. Brood haalde ik bij bakker Post, naast het gemeentehuis. Op een gegeven moment vonden de Friezen dat brood van Post niet goed meer en toen kwam Van de Kuinder met een nieuwe winkel op de Laarderweg en daar ben ik toen gaan kopen. Dat brood vonden de mannen beter.

's Avonds werd er door de mannen gegeten bij de barakken. Dan wasten ze eerst hun handen onder de pomp buiten. Ja, ze waren wel zindelijk, hoor! En dan moest er eerst even uit de Bijbel gelezen worden; om beurten las er een ander voor. Daarna schepte ik de soep voor ze op. Iedere zondag mochten er twee Friezen bij de familie Dop eten; bij Jan Dop aan de haven op Wakkerendijk 25. Jan had een dochter en dat was Griet Dop, een schat van een meid! Op zondag ging je eerst naar de kerk. Daar was een

Grietje Luijf (1874-1967) getrouwd met Willem van den Brink

dominee en die heette Kolkert maar niemand van ons mocht hem. Zo kwam het dat de Friezen na enige tijd naar de kerk in Laren gingen. Ze gingen allemaal naar de kerk lopen want ze fietsten op zondag niet. Om de beurt mochten er dus twee Friezen bij de familie Dop eten, maar ik mocht er elke zondag eten! En dan werd er eerst uit de Bijbel gelezen want ja, hij was koster van de hervormde gemeente. Geertje Koenen, de vrouw van Jan, was een schat van een mens. Ze kwam oorspronkelijk van Eemdijk. Na haar dood kreeg ik van haar als aandenken een zilveren pepermuntdoosje met de tekst Eemdijk 1880.

Voordat de watermolens geplaatst konden worden, moest er beton gestort worden. Verschillende Eemnesser boeren konden ook nog wat verdienen bij mijn Friese baas. Met paard en wagen reden ze materialen aan. Piet van den Berg was toen in volle dienst bij Willem van den Brink want hij was in die tijd nog vrijgezel. Hij reed bijvoorbeeld met paard en wagen zand en grind aan voor het beton. Er moesten in de polder ook van die betonbruggetjes worden aangelegd. De dijkgraaf kwam af en toe kijken. Hij reed met een ouderwetse auto, zo'n koekiedoos, weet je wel, zo'n hoge en als de oude koningin Emma door het dorp reed, dan reed hij er wel eens achteraan.

Het waren aardige en goede mensen, die Friezen, maar ze konden geen postwissel invullen. En hun vrouwen in Friesland moesten toch geld hebben voor die grote huishoudens. Daarom moest ik ze helpen. Dus ging ik geregeld naar het postkantoor om de postwissels in te vullen voor de mannen. Eerst was dat op Wakkerendijk 6 bij Reinier Hilhorst. Toen we later in Eemnes werkten, was dat bij Westerhuis. Eén van die Friezen kon zo mooi harmonica spelen! Jacob heette hij. En dan ging hij langs de weg en dan zaten de mensen allemaal buiten bij de boerderijen; de vrouwen nog met van die kappen op. Nou, dan werd er gezongen en gedaan! Dat was leuk, dat vergeet je nooit meer! Zo zijn we een hele tijd op Eemnes geweest en daar heb ik allemaal kennissen aan overgehouden maar ze zijn nu haast allemaal dood.

Daar had je Willem van den Brink (1874-1955) en zijn vrouw Grietje Luijf (1874-1967). Ik zie het nog: ouwe Grietje: zulke grote pannenkoeken, mins, mins, mins! Daar heb ik ook zulke fijne herinneringen aan! Ik ben nog veel bij ze geweest, veel, veel, veel, hoor! Rijkje, een dochter van Willem en ik gingen op zondag veel fietsen. Gewoon vriendschappelijk, hoor! Rijkje is later getrouwd met Henk van 't Klooster. Ze had een ouwe oom en tante op Buitendijk wonen, Teus Elders en Neeltje Luijf, hele ouderwetse mensen! Daar gingen we wel eens heen op de fiets en daar kreeg je echte koffie en Gooise moppen. Op een gegeven moment ging het achteruit met de boerderij van Willem en toen moesten ze van de boerderij af. Willem en Griet hebben me ook nog geholpen

Dirkje Dop (1884 – 1957), die een kruidenierswinkeltje had op Wakkerendijk 25.

in de oorlog want toen ben ik bij ze ondergedoken. Ze woonden toen in Laren, in het gebouw waarin de Broeders van Sint Jan les gaven. Daar waren ze conciërge van. Ze verdienden er niets mee maar ze hadden wel vrij wonen. Ik ben nog op de begrafenis geweest van ouwe Willem van den Brink; het was hartstikke koud. Bij Grietje ben ik er niet bij geweest.

Ik kon het ook altijd zo goed vinden met ouwe Dirkje Dop (1884-1957); die was wel vreselijk christelijk.

Met Griet Dop (1906-2000) was ik ook goed bevriend. Griet was vroeger een hele knappe meid, heel knap. Ze was naaister en ze maakte voor moeder wel eens van die mooie ringen om rond de petroleumlampen te doen. Dat was toen in de mode.

Lammert Hoogeboom (1890-1976), de Lange Lat, woonde ook op Eemnes. Dat was wel een geinponem! Daar heeft Neeltje van den Brink nog lang gewerkt. Op een keer zei de Lange Lat: “Daar zullen we Kokkie (zo noemden ze me) eens even mistig maken. Kokkie, kom erin, man, mijn vrouw het de koffie bruin.” Nou, ik had wel dorst, dus ik erin. Neel deed het tafelkleed van de tafel af en ik dacht: wat is dat! Neel zei: “Ik zal je inschenken, hoor, Kok”. Nou en daar kwam ze aan met een kip, die tegenspartelde en Neel gaf hem daar de nekslag, daar op de tafel bij mijn koffie! Naast mijn kop lag de kop van die kip! Ik heb wel zo overgegeven, niet gewoon meer! Ik heb er later nog kippenpotten van gehad!

Ik leerde ook de familie Hilhorst kennen van het postkantoor. Dat waren Reinier Hilhorst (1891-1967) en zijn vrouw Coba van den Berg (1898-1959). Coba was een nicht van Jaap van Dijk, ook een goede bekende van me. Coba was eens te gast bij Jaap van Dijk en toen kwam ze aanlopen met een pan met kokende soep in de handen. Er lag daar een vloerkleedje en op dat kleedje gleden ze zo met die pan met soep naar de tafel! Zo schoon was het bij Jaap van Dijk. Lachen, hè. Ik kwam later nog vaak bij Jaap. Hij had altijd van zulke grote kanjers van dahlia's. Hij gaf ze me niet mee; hij zei: “Kokkie, je mag ze wel mee hebben, maar dan benne ze verlept voordat jij met die brommer in Amsterdam ben.”

Ook bij Piet Wortel (1909-1970) en zijn vrouw Grad van den Berg (1909-1993) kwam ik nog wel eens over de vloer. Op een keer moest ik naar de familie Westerhuis, waar ik ook goede contacten mee had. Wim en Rie Westerhuis hadden een aantal jaren na de oorlog een zoon Daan gekregen. Toen die gedoopt zou worden, heb ik met Piet Wortel samen een glaasje teveel gedronken. Later heb ik altijd goede contacten gehouden met de familie Westerhuis. De oude Westerhuis had een dochter Miep, die op het postkantoor hielp. Zij is dood gebleven op de Laarderweg. Dochter Jo hielp ook op het postkantoor. Jo was een lieve meid, hoor. Later hadden we nog geregeld contact met Ria, de dochter van Wim, die getrouwd is met Rinus van Oostrum.

Toen we in Eemnes klaar waren, gingen we naar Bunschoten-Spakenburg. Daar heb ik schatten van mensen ontmoet waar ik nog steeds mee bevriend ben. We hebben ook nog werk gehad in de Hilversumse Meent en in Amersfoort. Daar zorgde baron Rengers steeds voor. We zijn nog één keer teruggekomen naar Eemnes gedurende een zomer, zo'n half jaartje. Toen stond onze keet bij de haven, bij de Vaart. 's Winters waren we altijd thuis, in Friesland. Maar een groot deel van ons leven speelde zich hier af. Ik heb zelfs nog dansles gehad in Hilversum. De Merwedebrug, die hebben de Friezen ook nog gebouwd maar daar is de baas toen failliet aan gegaan. Daar heeft Tijmen van den Brink, de zoon van Willem toen ook nog gewerkt.

Zo hebben we verschillende jaren in deze omgeving doorgebracht. Het was een mooie tijd.

Reinier Hilhorst (1891 – 1967) en Coba van den Berg (1898 – 1959), die het postkantoor op Wakkerendijk 6 beheerden.

Bandopname van Toon Wortel uit 1987

Bewerking van Henk van Hees uit 2006

Met dank aan Ria van Oostrum-Westerhuis voor het beschikbaar stellen van fotomateriaal.

De Watermolens aan de Meentweg

Door **HENK VAN HEES**

Oudere Eemnessers kunnen zich vast nog wel herinneren dat er watermolens langs de Meentweg stonden: drie markante wachters aan de westzijde van de straat. Komend vanaf het centrum van Eemnes stond de eerste watermolen tussen Meentweg 73 en 75, de tweede was te vinden bij het Tolletje op Meentweg 99 en de derde had zijn plaats tussen Meentweg 113A en Meentweg 115. De molens konden nostalgische gevoelens oproepen. Buurtbewoners hebben nog het geluid van de draaiende molen in hun oren. Toch kennen de molens geen lange historie: ze zijn geplaatst in 1923 en weer gesloopt rond 1970.

Waarom zijn deze molens geplaatst?

Van oudere Eemnessers heb ik wel eens gehoord dat er vroeger veel water kon staan op de driesten ofwel op het land tussen de Meentweg en de Gooijergracht. In de wintertijd kon daar vaak geschaatst worden. Vooral op het land achter Meentweg 79; daar zijn wel eens schaatswedstrijden gehouden. In dit weidegebied bleef vaak water staan omdat de afvoer naar de polder ten oosten van de Meentweg (de buitenpolder) niet goed verliep. Die grote polder stond voor 1932 in de wintertijd vaak onder water. Het is logisch dat er dan ook geen water afgevoerd kon worden vanaf de driesten.

Om welk gebied ging het precies?

De grootste problemen deden zich voor in het gebied ten noorden van Meentweg 59, doorlopend tot het einde van de Meentweg. Het betrof hier twee polders. Het gedeelte ten noorden van Meentweg 103 wordt de Heinellenpolder genoemd en ten zuiden daarvan wordt van de Noordpolder gesproken. Ten oosten van de Meentweg spreekt men van Heinellenpolder en Noordpolder te Veld en ten westen van de Meentweg gaat het om Heinellenpolder en Noordpolder te Veen. In dit gebied bevonden zich 13 duikers onder de Meentweg waardoor het water van de polders te Veen (de driesten) werd getransporteerd naar de polders te Veld. In feite had je daar dus 13 zelfstandige poldertjes.

Hoe werden de problemen opgelost?

Nadat het waterschap Eemnes in 1922 onderzoek had laten instellen naar deze situatie kwam men met een oplossing waarbij de 13 duikers werden vervangen door 3 zogenaamde windmotorinstallaties (watermolens). Het gebied werd verdeeld in 3 complexen:

Eerste watermolen, gezien vanaf het westen ofwel de driesten. Deze molen was gelegen tussen Meentweg 73 en 75.

A) Complex I:

het zuidelijke gedeelte, beginnend vanaf Meentweg 59 tot Meentweg 85. Van het zuiden af gerekend, bevatte dit gebied de duikers met de nummers 13 – 12 – 11 – 10 en 9. Het ging om een afstand van 840 meter, gemeten langs de weg. De oppervlakte bedroeg 111 ha. De windmolen kwam ter plaatse van duiker 11. Het betrof een “Hercules Metallicus” windmotorinstallatie met een raddiameter van 7,5 meter, een stalen toren van 14 meter hoog en een stalen vijzel met bak. Deze molen stond dus tussen Meentweg 73 en 75.

B) Complex II:

het middelste gebied, van Meentweg 87 tot Meentweg 111.

In dit gebied ging het om de duikers met de nummers 8 – 7 – 6 – 5 en 4. Het betrof hier 800 meter gemeten langs de weg. De oppervlakte was hier 84 ha. De windmolen kwam ter plaatse van duiker 8, dus helemaal zuidelijk in het tweede complex (bij Meentweg 99). Het betrof hier dezelfde windmolen als in Complex I.

C) Complex III:

het noordelijke gedeelte, van Meentweg 113 tot het einde van de weg.

Hier ging het om de duikers 3 – 2 en 1. Er was 680 meter gemeten langs de weg en het ging om een gebied met een oppervlakte van 65 ha. Deze windmolen kwam ter plaatse van duiker 3. Het ging om een “Hercules Metallicus” windmotorinstallatie geplaatst met een raddiameter van 6,5 meter. Ook hier was de stalen toren 14 meter hoog en had men een stalen vijzel met bak. Deze molen kon men vinden tussen Meentweg 113A en Meentweg 115. In dit gebied, dat zeer moerassig was (denk aan de Valse Bosjes) moest de toevoersloot over 250 meter uitgediept worden en opgevuld met zand. Bij de slootkanten zijn beschoeiingen aangebracht om instorten van de zijkanten te voorko-

men. Omdat deze sloot nog steeds voor de afvoer van het overtollige water wordt gebruikt, wordt deze beschoeiing nog steeds in stand gehouden.

Voor deze drie molens samen moest het Waterschap Eemnes in 1923 een bedrag van f. 15.670,-- betalen. Daarnaast werd nog een bedrag van f.8.775,-- in rekening gebracht voor 3 funderingen compleet met hekwerk, voor sjouwerhulp, architectuur en deskundig toezicht bij de uitvoering. Het hele project kostte toen dus: f. 24.445,-- De molens werden geleverd door de Handelsmaatschappij R.S.Stokvis en Zonen te Rotterdam.

De derde watermolen stond volgens de eerste plannen te dicht bij de boerderij van Roodhart op Meentweg 113. Nadat er bezwaren hiertegen gekomen waren is deze molen in januari 1923 in de plannen wat meer naar het noorden gezet. Nadat de werkzaamheden in de loop van 1923 waren uitgevoerd, konden de molens tegen het einde van dat jaar in werking worden gesteld. De watermolens werden officieel weliswaar windmotoren genoemd maar eerlijk gezegd kwamen er helemaal geen motoren aan te pas. D.m.v. de windkracht werd de vijzel in werking gezet en die maalde het water omhoog waardoor het weggevoerd kon worden naar de polder ten oosten van de Meentweg. Aan de molen

Foto van de tweede watermolen. Links de woning Meentweg 99 waar toen Piet van 't Klooster met zijn gezin woonde. Daar was toen het tolletje.

Derde watermolen, gezien vanuit het zuiden. Deze molen was gelegen tussen Meentweg 113A en Meentweg 115. Op de achtergrond is de boerderij Meentweg 115 zichtbaar.

zat een slinger, die met de hand bediend moest worden en waarmee de molen in de juiste stand gezet kon worden om te malen. Dat werd meestal 's morgens gedaan. Overdag draaide de molen en 's avonds werd hij dan weer vastgezet.

Wetenswaardigheden.

Voor elke molen was steeds één bepaalde persoon verantwoordelijk, meestal iemand uit de buurt. Voor de eerste watermolen was dat lange tijd Paul van Beijeren (1900-1990), die op Meentweg 75 woonde. Bij de tweede watermolen

HKE-42

was Dirk Wouters (1884-1948) van Meentweg 95 lange tijd de verantwoordelijke. Na zijn dood namen zijn zoons dat over. Later deed Jan Wiggerts (1933-2003) dat.

De derde watermolen heeft vele jaren onder toezicht gestaan van Jan Roodhart (1879-1971) van Meentweg 113, de vader van de latere dijkgraaf Teus Roodhart. De toezichthouders woonden dus vlakbij de molens. Ze deden klein onderhoud en moesten er b.v. ook voor zorgen dat er geen slootvuil in de molens kwam. Volgens Teus Roodhart kon zijn familie aan het geluid van de molen horen of er iets mee aan de hand was.

Gerrit Roodhart (1905-1968) en Jan Scherpenzeel (1903-1976) werkten bij het Waterschap en zij moesten jarenlang zorgen voor het groot onderhoud van de molens. Teus Roodhart herinnert zich nog dat ze niet in de molens durfden te klimmen om de assen van het rad te smeren. Zijn broer Tijmen Roodhart (1917-1986) durfde dat wel en hij heeft dat klusje dan ook geregeld gedaan. Op een dag zag moeder Roodhart tot haar schrik dat zoon Tijmen rustig op de kleine wieken van de 3^e watermolen zat om de grote wieken te schilderen. Hij is toch weer veilig en wel naar beneden gekomen.

De meest noordelijke oftewel de derde watermolen is gesloopt in 1966, de meest zuidelijke oftewel de eerste watermolen is gesloopt in 1968. Ze zijn weggehaald met de kraanwagen van Jan de Bruijn. Bij deze molens zijn toen ook de betonnen funderingen geheel verwijderd. Chris Post heeft in september 1974 met de nodige hulp de 2^e watermolen opgeruimd. Als tegemoetkoming mocht hij van het Waterschap het materiaal houden. Omdat de bijbehorende sloot 5 meter werd omgelegd, hoefde de betonnen ondergrond er niet uit. De betonnen bovenbak hebben ze er toen wel uit geslagen maar de onderste zware fundering zit er nog altijd in.

De sloop van de 2e watermolen leverde nog een aardig tafereel op. Een trekker van Chris Post (7 à 7,5 ton) werd in het land ervoor gezet en met een staaldraad verbonden aan de molen. Vervolgens werden de poten doorgezaagd met snijbranders. Toen er drie doorgezaagd waren, ging de molen een paar meter om en werd de trekker door het eigen gewicht teruggehaald. Bij een volgende inzet van de trekker werd de molen omgehaald. Met een doffe klap, die tot ver in de omtrek te horen was, kwam er een eind aan dit bijzondere stukje watergeschiedenis van Eemnes.

Waarom zijn de watermolens gesloopt?

Er waren twee redenen om de molens te slopen. Allereerst kwam er in die tijd een veel betere waterbeheersing in de polders ten oosten van de Meentweg.

Uitzicht op de tweede watermolen vanaf de Cours Rijkseweg in de polder. Links de contouren van het huis van Post, Meentweg 97.

Opname van de tweede watermolen tussen Meentweg 97 en 99. Deze foto is gemaakt kort voor de sloop in september 1974. (Foto Wiebe van IJken)

Ten slotte rest ons de jaarlykche lastenberekening van de drie door ons geprojecteerde windmotoren met onderbouw en alle bykosten. Behoudens kosten van vervoer der windmotoren vanaf station Baarn en van de vysele vanaf Bemese-Buiten, komt de totaalprijs der drie gemonteerde windmotoren opfl. 18.670,--
 Kosten van 3 funderingen, compleet, met hekwerk, sjuwershulp, architectuur en deskundig toezicht by de uitvoering " 6.775,--
 Totale aankoopsonfl. 24.445,--

De windmotoren kunnen op grond van de ervaring van een kleine 20 jaar afgeschreven worden in 25 jaar, dat is een afschrijving, waarmede de Waterstaat in Friesland ook assoord gaat. Moet voor het geld 6% rente betaald worden, dan wordt de gemiddelde rentelast per jaar over het geheele bedrag 3 $\frac{1}{2}$ %; in werkelijkheid komt de rentelast ongeveer hierop neer, als deze last geëgaliseerd wordt over 25 jaar; in verband met de jaarlyke dalende hoofden is het cyfer van gemiddeld 3 $\frac{1}{2}$ % juist. Men kan, om tot gemiddelde rentelasten te komen, de eerste jaren minder afschryven en de laatste jaren van de reeks van 25 neer.

Deel uit 'rapport betreffende bemaling van den Heinellen- en Noordpolder, te Veen' gedateerd 29 December 1922.

HKE-44

Door de ruilverkaveling, die tussen 1937 en 1942 is uitgevoerd, zijn de waterlopen sterk verbeterd waardoor het gemaal Eemnes het water snel kon afvoeren. Toen de watermolens in 1923 gebouwd zijn, heeft men ook de drie duikers die onder de Meentweg doorgaan sterk vergroot. Daar de molens bij weinig wind en in de nacht niet maalden, werd vaak gebruik gemaakt van de duikers, die langs de molens waren aangelegd. Dit werkte zo goed bij de lagere waterstand in de polder dat men daar vaker toe overging.

De tweede reden om tot sloop over te gaan, lag in de slechte staat waarin de molens na vijftig jaar verkeerden. De veiligheid van de omwonenden was niet langer te garanderen.

Waarom deze aandacht voor de watermolens?

Ik heb me wat nader in de historie van de drie watermolens verdiept nadat ik van Toon Wortel een bandje had gekregen waarop Anne Sepp vertelt over de installatie van de molens. Hij was één van de Friezen, die in 1923 naar Eemnes kwamen om de molens op te bouwen en te installeren. Sepp geeft zo zijn visie op allerlei situaties in Eemnes in die tijd. In ditzelfde kwartaalblad is een bewerking te lezen van het verhaal van Sepp.

Mijn dank gaat uit naar mevr. M. Mijnsen, archivaris van het Waterschap, waartoe Eemnes in die tijd behoorde. Ze verstreekte allerlei praktische gegevens uit 1923. Dank ook aan Teus Roodhart voor zijn bijdragen, zijn bemiddeling en waardevolle adviezen en op- en aanmerkingen. Chris Post, tenslotte, ben ik dankbaar voor de gegevens over de 2^e watermolen.

Begrotingen voor de Eemnesser watermolens, gemaakt in 1922.

Aanbiedingen Oudheidkamer

BOEKEN	Prijs
Eemnes, geschiedenis en architectuur <i>(monumenten-inventarisatie)</i>	15,70
Binnen- en Buitendijkse verhalen <i>(Chris Roodhart)</i>	7,00
Een eeuw christelijk onderwijs in Eemnes (1882-1982)	5,00
Grootmoeders tijd <i>(H. van Hees, J. Kleinhoven, J. V. M. Out)</i>	
voor leden	11,35
niet leden	13,65
Vrijheidsmonument Eemnes <i>(J. v.d. Woude)</i>	16,00
Eemnessers door de eeuwen heen <i>(wg Genealogie)</i>	16,50
Idem: Index	6,00
90 jaar Rabobank in Eemnes	6.85

BROCHURES

De kerk in het midden <i>(J. V. M. Out)</i>	4,55
Trouwboek Eemnes-Binnen (1814-1913)	2,75
Krijgsgevangenen of bij de ondergrondse	4,55
Leeuwenpalen <i>(Een fietstocht langs de Gooiergracht)</i>	1,40
Wandelen in Nederland <i>(De beiden Eemnessen)</i>	3,00

DIVERSEN

Kwartaalboekjes Historische Kring Eemnes	4,55
Verjaardagskalender	4,55
Ansichtkaarten, tekeningen, folders enz.	

Te verkrijgen tijdens de openingstijden van de Oudheidkamer

Schenkingen H.K.E.

In de afgelopen periode ontvingen we de volgende schenkingen, die toegevoegd zijn aan de collecties van de HKE.

- Foto's van:
Mevr. J. van Duijne,
Patrijzenhof 208, Eemnes
- Alle jaargangen 1976 t/m 2004 van het Clubblad van de Tennisvereniging Eemnes van:
Mevr. W. Schat-Smit,
Fazantenhof 42, Eemnes
- Papieren en foto's van Lumen Eek en Adriana Schimmel van:
Mevr. N. Zwanikken-Hilhorst,
Laarderweg 45, Eemnes
- Zes tekeningen betreffende Eemnes van:
John van den Heuvel,
Postelstr. 43, 's-Hertogenbosch
- Bord van Café "t Zwaantje" van:
T. van Wegen,
Wakkerendijk 256, Eemnes
- Foto Kerkstraat Eemnes, gemaakt door Cock de Graaf van:
Mevr. D. Swets,
Zingerskamp 26, Laren
- Drie posters van:
Bert Smit,
Molenveenweg 19, Blaricum
- Straatnaambordje Heidelaan Eemnes en werktuig van:
Fam. Van Beest,
Heidelaan 3, Eemnes
- Dia's uit 1983 van afbraak kleuterschool Zwaan Kleef Aan en nieuwbouw basisschool De Zuidwend van:
R.J. Prins, Witbol 9, Eemnes
- 14 boeken, periodieken, feestgidsen betreffende Eemnes van:
Mevr. M. Woelders-van Duijne,
Van Hasseltlaan 21, Hilversum
- Trekmes van:
J. Wiggerts,
Wezeboom 20, Eemnes
- Kranten en kopietjes van akten van het Stoomgemaal van:
Mevr. Van IJken,
Laarderweg 46 Eemnes
- Videobanden van:
W.F. van Valkengoed,
Wakkerendijk 134 Eemnes
- Oude kranten van:
J. Onrust, Mauvezand 20 Laren
- Boekje "Het Gooi" van:
Fam. J.B. Nouwens,
Fazantenhof 74 Eemnes
- Twee ingelijste reproducties van Eemnes in de 18^e eeuw van:
J. Huisman,
Hoogstraat 66-71, Haastrecht
- Oorlogszakboekje van:
W. Hagen, Veldweg 32, Eemnes
- Kasboek NCVB van:
Mevr. Piket,
Raadhuislaan 29, Eemnes
- Foto's van:
H. Kok, Spoorlaan 20, Nunspeet
- Foto's, boeken, kranten en papieren betreffende Eemnes uit de nalatenschap van mevr. Van Ogtrop, weduwe van de voormalige burgemeester van Eemnes van:
Fam. Van Ogtrop,
p/a Burchtplein 3, Wassenaar
- Grote ingelijste portretfoto van Jakob van Wegen (1860–1941) en zijn vrouw Mijntje van Breukelen (1860–1932) van:
Museum Oud-Soest

Hartelijk dank voor al deze schenkingen.

Vrienden schenken nieuwe vitrines voor de Oudheidkamer

Deze worden voor het eerst gebruikt bij de tentoonstelling over De Eemnesser Vaart, die vanaf eind april 2006 te zien is. De twee grote tafels van ongeveer 240 x 100 cm, die meestal midden in de grote zaal staan, worden vervangen door zes vitrines van 115 x 60 cm, die ruim 90 cm hoog zijn. Dat heeft het voordeel, dat nu in de middenruimte, naast afbeeldingen en teksten, ook voorwerpen kunnen worden getoond, zoals boeken, sierraden en dergelijke. Maar ook is er meer vrijheid voor andere opstellingen. De oude grote houten tafels met glasplaten waren kort na de opening van de Oudheidkamer in 1993 door vrijwilligers gemaakt.

De aanschaf wordt betaald uit inkomsten van de Vrienden van de

Oudheidkamer, gespreid over enkele jaren. Doordat we van Museum Flehite in Amersfoort gebruikte vitrines konden overnemen, was de prijs aanzienlijk lager dan aanvankelijk gedacht.

Inleveren kopij

Kopij

- handgeschreven of getypt in overleg met redactie,
- op diskette (met afdruk) en illustratiemateriaal naar J. Smids, Graanoogst 3,

HKE-48

per e-mail (tekst) aan:
hke-lay-out@xs4all.nl

Kopij voor het volgende kwartaalboekje ontvangen wij graag voor 15 mei 2006.